

Conceptual Engineering and Some Methodological Challenges

Mohammad Hosein Mohammad Ali Khalaj^{1✉} | Mohammad Hassan Ayatollahzade Shirazi²

¹ Corresponding Author: Faculty of Humanities, Khatam University, Tehran, Iran. Email: m.khalaj@khatam.ac.ir

² Associate Professor, Department of Philosophy, Faculty of Literature and Humanities. Shahid Beheshti, Tehran, Iran. Email: h_shirazi@sbu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 26 July 2025

Accepted: 17 August 2025

Published: 21 September 2025

Keywords:

conceptual engineering, linguistic analysis, thought experiment, experimental philosophy

ABSTRACT

In recent years, analytic philosophy has faced various methodological challenges. The present paper begins by discussing two of these challenges, both of which question central methods of analytic philosophy—namely, the method of linguistic analysis and the method of thought experiments. The paper then introduces conceptual engineering as an emerging methodology designed to address these methodological concerns. After outlining the general framework of this approach, we examine its responses to the two aforementioned challenges and defend their plausibility. In addition, we present two novel ideas regarding conceptual engineering. The first is a comprehensive five-stage model that maps the relationship between conceptual engineering and relevant fields such as linguistics and experimental philosophy. The second is a new response to the challenge posed to the use of thought experiments, one that avoids the criticisms raised against existing responses. In this way, the paper not only introduces the literature on conceptual engineering in Persian for the first time but also advances it by offering original contributions.

Cite this article: Mohammad Ali Khalaj, M, H. & Ayatollahzade Shirazi, M, H. (2025). Conceptual Engineering and Some Methodological Challenges. *Shenakht*, 18(91/2), 9-33.

<http://doi.org/10.48308/kj.2025.240849.1340>

Extended Abstract

Since the beginning of the new millennium, analytic philosophy has faced several methodological challenges. In this paper, we focus on one of the leading accounts, called conceptual engineering, which has been developed to provide plausible responses to the methodological challenges. These challenges can be divided into two major sets. The first set, concentrating on linguistic turn which partly constitutes the methodological approach in analytic philosophy, casts doubt on the use (or, at least, priority) of linguistic methods, including semantic analysis, pragmatic analysis, etc., in philosophy. The second set, conducted by experimental philosophers, aims to undermine the credibility of intuition in thought experiment which has been the central methodology in various fields of analytic philosophy. The first aim of the paper is to clarify how conceptual engineering provides reasonable responses to these sets of challenges. Additionally, we develop and support a better response on behalf of conceptual engineers to experimentalists' challenge regarding the credibility of intuitions in thought experiments. Meanwhile, we also draw a picture of the different stages of conceptual engineering that is more comprehensive and more detailed than the current accounts in the literature.

Among the first set of challenges which target linguistic methodology, we focus on one articulated by Cappelen in his 2017 paper "Why Philosophers Should Not Do Semantics". The gist of the challenge is that it would be the violation of the principle of epistemic division of labor if both philosophers and linguistics perform semantic analysis of ordinary language. Since linguistics are better trained for using this methodology, philosophers have no reason for doing the same task which linguistics perform better. The second set of challenges, as said above, originates from the work of experimental philosophers. In their surveys, experimentalists show that intuitions are influenced by irrelevant factors such as background culture or the framing of the problem, and therefore cannot play the role of independent epistemic reasons (Weinberg et al. 2001).

With these sets of challenges in mind, we first explain what conceptual engineering is and then how it can provide reasonable responses to them. Conceptual engineering is usually defined in contrast with conceptual analysis. While conceptual analysis has a descriptive nature and aims to describe what components a concept *has*, conceptual engineering has a normative nature and intends to prescribe what components a concept *should have*. Given this normative nature, the core of conceptual engineering is to assess and repair defective concepts in virtue of theoretical or practical norms. The paradigm case is Carnap's (1950) methodology of explication by which he assesses the concepts according to scientific norms, especially exactness. Various conceptual engineers introduce different stages for the process of employing this methodology. For example, Burgess, Cappelen, and Plunkett (2020, p. 3) suggest that it contains three stages: (1) assessment (2) improvement (3) implementation. Isaak, Koch, and Nefdt (2022, p. 3) add an initial stage of description, presenting these four stages for it: (1) description, (2) assessment, (3) improvement, and (4) implementation. In addition, Chalmers (2020) and Kelp and Simon (2020) argue that conceptual innovation should be considered as another part of conceptual engineering. In such cases, we don't repair the preexisting concepts; however, we still improve the conceptual framework by filling in their gaps. As said above,

we seek to provide a more comprehensive and more precise characterization of these stages by the end of the paper.

With this conception of conceptual engineering at hand, the response to the first challenge becomes clear. As Cappelen (2017) himself argues, when philosophers as conceptual engineers investigate ordinary language, they don't violate the division of labor since unlike linguistics, they adopt a normative perspective towards ordinary language. While linguistics describe semantic structures, philosophers should assess and improve them by fixing their defects. Therefore, the first challenge does not pose a problem for conceptual engineering as a central methodology in philosophy of language. However, the lesson we can draw from this discussion is that a part of the initial stage of conceptual engineering, namely, description, is to borrow semantic structures described by linguistics.

The best response in defense of conceptual engineering to the second challenge posed by experimentalists has been given by Jennifer Nado (2021). Adopting a functionalist account of conceptual engineering, Nado (2021) argues that experimentalists' surveys can provide us with a list of useful and harmful roles a concept may play in ordinary language. With the list of roles at hand, the conceptual engineer is in a better position to recognize the best functional role a concept can play. While, in our view, Nado's response to the second challenge is on the right track, its weak point is that the role of intuition in the process of conceptual engineering itself is not sufficiently clear. The key point is that a good case of conceptual engineering is still heavily dependent on our intuitions. Let us suppose that experimentalists like Weinberg et al. (2001) have shown that our intuitions concerning the concept of knowledge in Gettier cases are influenced by cultural backgrounds. What about other intuitions we have about this concept, such as knowledge is not edible or a stone cannot possess it. On the one hand, if a conceptual engineering of the concept of knowledge ignores such intuitions, it would not be a good case of conceptual engineering. On the other hand, given experimentalists' challenges, how can a conceptual engineer rely on our intuitions in the process of engineering? We attempt to provide a solution to the second challenge which does not face this dilemma.

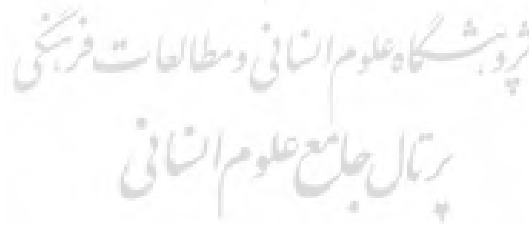
In developing our case in support of conceptual engineering in response to the second challenge, we borrow ideas from a new version of expertise defense developed by Khalaj (2025). The original version of expertise defense suggested by Williamson (2011) and Sosa (2009) holds that experimentalists' surveys are irrelevant to philosophical methodology since they show that the intuitions of *laypeople* are influenced by irrelevant factors whereas the intuitions of *experts*, namely, philosophers matter in philosophical methodology. On the other hand, experimentalists challenged this defense with a set of new surveys that demonstrate that irrelevant factors can influence even professional philosophers' intuitions (Tobias et al. 2013). In response to this challenge, Khalaj (2025) has recently developed a skill-based version of the expertise defense which still supports the legitimacy of professional philosophers' intuitions in thought experiments. According to this account, having intuitions immune to the influence of bias and other irrelevant factors is a skill which partly constitutes the expertise of philosophy. Thus, the intuition of the philosopher who has properly trained to acquire this skill is the standard intuition.

What is the relevance of this version of the expertise defense to conceptual engineering? In contrast to the original version of expertise defense, this new version does

not describe experimentalists' surveys as irrelevant to philosophical methodology. As conceptual engineering recommends, part of the task of philosophers is to assess our concepts and determine their defects. Experimentalists' surveys do exactly the same job by discovering the biases that may influence philosophers' intuitions. They can help philosophers improve their skill in having intuitions immune from the interventions of biases and irrelevant factors. Thus, according to our response to the second challenge, experimentalists' work is itself a part of conceptual engineering, more specifically, a part of its second stage that involves assessment and discovering defects. Moreover, our response, unlike Nado's, does not face the above dilemma since, in the process of conceptual engineering, we can still rely on intuitions, specifically, the intuitions of the philosophers who have trained the skill of having intuitions immune to biases and irrelevant factors.

The above discussion also leads us to a more comprehensive proposal of different stages of conceptual engineering in which the roles of semantic and experimental philosophy are clarified. According to our proposal, conceptual engineering consists of the following five stages:

- 1) Description (with the aid of semantics)
- 2) Assessment (with the aid of experimental philosophy)
- 3) Improvement (including improvement of the skill of having intuitions immune to biases)
- 4) Innovation (if there is a gap in conceptual framework)
- 5) Implementation

مهندسی مفهومی و برخی چالش‌های روش شناختی

محمد حسین محمدعلی خلج^۱ | سید محمد حسن آیت‌الله‌زاده شیرازی^۲^۱نویسنده مسئول: استادیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه خاتم، تهران، ایران. رایانامه: m.khalaj@khatam.ac.ir^۲استادیار گروه فلسفه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: h_shirazi@sbu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۶ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۳۰	فلسفه تحلیلی در سال‌های اخیر با چالش‌های روش‌شناختی گوناگونی مواجه بوده است. در مقاله حاضر، ابتدا دو مورد از این چالش‌ها به بحث گذاشته می‌شود که در روش مرکزی فلسفه تحلیلی را زیر سؤال می‌برند، یکی معطوف به روش تحلیل زبانی و دیگری معطوف به روش آزمایش فکری. در ادامه به معرفی مهندسی مفهومی به منزله یک روش نوپا که برای غلبه بر چالش‌های روش‌شناختی فلسفه تحلیلی طراحی شده است می‌پردازیم. پس از تقریر کلیات این رویکرد، پاسخ‌های آن به دو چالش بالا را بحث می‌کنیم و از معقولیت آن‌ها دفاع می‌نماییم. افزون بر این، ما دو ایده تازه را نیز در مورد مهندسی مفهومی به اشتراک می‌گذاریم، یک ایده یک صورت‌بندی جامع پنج‌مرحله‌ای از مهندسی مفهومی است که نسبت آن را با برخی حوزه‌های مرتبط همچون زبان‌شناسی و فلسفه آزمایشی به تصویر درمی‌آورد. دومی پاسخی تازه به چالش معطوف به آزمایش فکری است که نگرانی‌های پاسخ کنونی در موردش مطرح نشود. بدین ترتیب، مقاله حاضر نه تنها ادبیات مهندسی مفهومی را برای نخستین بار به زبان فارسی معرفی می‌کند بلکه آن را یک گام نیز به جلو می‌برد.
کلیدواژه‌ها: مهندسی مفهومی، تحلیل زبانی، آزمایش فکری، فلسفه آزمایشی	

استاد: محمدعلی خلج، محمد حسین؛ آیت‌الله‌زاده شیرازی، سید محمد حسن؛ (۱۴۰۴). مهندسی مفهومی و برخی چالش‌های روش‌شناختی، ۱۸ (۹۱/۲)، ۳۳-۹.

DOI: <http://doi.org/10.48308/kj.2025.240849.1340>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه شهید بهشتی

مقدمه

اگرچه فیلسوفان تحلیلی، در تاریخ این سنت فلسفی، روش‌های گوناگونی را به کار گرفته‌اند اما دو روش عام در میان آن‌ها برجسته‌تر بوده است: تحلیل زبانی و آزمایش فکری. تحلیل زبانی به مجموعه روش‌هایی گفته می‌شود که با چرخش زبانی در مرکز توجه فیلسوفان قرار گرفت و در تاریخ فلسفه تحلیلی اشکال گوناگونی به خود گرفته است. از تحلیل منطقی فرگه و بازنویسی^۱ راسلی گرفته تا روش فلسفه زبان طبیعی همگی اشکالی از تحلیل زبانی و تبلور این بینش روش‌شناختی بوده‌اند که در مواجهه با مسئله‌های فلسفی تحلیل زبانی اولویت دارد. روش عام دیگری که در تاریخ فلسفه تحلیلی بیشترین تأثیر را داشته است آزمایش فکری یا، به تعبیر دیگر، روش نمونه‌ها^۲ بوده است. تعداد زیادی از زیرشاخه‌های این سنت فلسفی حول آزمایش‌های فکری معروف شکل گرفته است. مثلاً در معرفت‌شناسی آزمایش فکری گتیه (Gettier, 1963)، در فلسفه ذهن آزمایش فکری خفاش بودن از نیگل (Nagel, 1974) و در فلسفه زبان آزمایش زمین دوقلوی پاتنم (Putnam, 1975) در شمار مرکزی‌ترین ایده‌ها قرار دارند.

اما از آغاز هزاره جدید میلادی به این سو، هر دوی این روش‌های عام فلسفه تحلیلی با معضلات چالش‌برانگیزی مواجه شده‌اند. از یک سو در سال‌های اخیر بسیاری از فیلسوفان شاخص تحلیلی باور خود را نسبت به اولویت روشی تحلیل زبانی از دست داده‌اند. به تعبیر ویلیامسون، «در بیست سال گذشته تعداد کمتر و کمتری از کسانی که برچسب "تحلیلی" را برای کارشان می‌پذیرند چرخش زبانی را می‌پذیرند» (Williamson, 2008, p. 18). کپلین حتی تا آنجا پیش می‌رود که از مرگ چرخش زبانی سخن می‌گوید (Cappelen, 2017, p. 1). این گواه آن است که روش تحلیل زبانی که در مرکز چرخش زبانی قرار داشته است به اشکال مختلف زیر سؤال رفته است.^۳ از سوی دیگر روش آزمایش فکری نیز در بیست و پنج سال اخیر با نقدهایی اساسی مواجه شده است. می‌دانیم که، در خوانش کلاسیک از آزمایش فکری، اعتبار نظریه‌های مختلف به وسیله شهود استاندارد ارزیابی می‌شود. کانون نقدهای معطوف به آزمایش فکری نیز بر شهود استاندارد و به چالش کشیدن اعتبار آن متمرکز بوده است. جریانی نوپا که به فلسفه آزمایشی^۴ معروف شد، به کمک پیمایش‌های گوناگون، نشان داد که شهودات افراد در آزمایش‌های فکری شاخص فلسفه تحلیلی از عوامل غیرفلسفی متأثر هستند و، در نتیجه، اعتبار معرفتی آن‌ها زیر سؤال است.

1. Paraphrase

2. Method of Cases

۳. ما در ادامه نمونه‌هایی از این نقدها را معرفی خواهیم کرد. برخی از آن‌ها اساساً اعتبار روش تحلیل زبانی را به چالش می‌کشند. برخی دیگر اعتبار آن را می‌پذیرند اما آن را کار فیلسوف نمی‌دانند. برخی نقدها نیز اعتبار این روش و ماهیت فلسفی‌اش را می‌پذیرند ولی اولویت آن را انکار می‌کنند و آن را روشی در عرض دیگر روش‌های فلسفی می‌دانند. در نظر داشته باشید که همین انکار اولویت روشی تحلیل زبانی برای فلسفه تحلیلی که هویت روشی آن با چرخش زبانی و اولویت‌بخشی به تحلیل زبانی به هم گره خورده بود یک چالش به شمار می‌آید.

4. Experimental Philosophy

در پاسخ به این چالش‌های روش‌شناختی، فیلسوفان تحلیلی کوشیده‌اند، به اشکال گوناگون، از اعتبار روشی فلسفه تحلیلی دفاع کنند. یکی از ایده‌های تازه در این خصوص، که در چند سال اخیر توجه زیادی را به خود جلب کرده است، مهندسی مفهومی^۱ نامیده می‌شود، یک ایده روشی بدیع که برجسته‌ترین شاخصه آن سرشت هنجاری‌اش است (Borges et al., 2020; Cappelen, 2018). ما در مقاله حاضر می‌کوشیم این روش فلسفی جدید را به منزله پاسخی به چالش‌های روشی اخیر فلسفه تحلیلی معرفی نماییم. واقعیت آن است که در زبان فارسی نه این چالش‌های روش‌شناختی به درستی بازتاب یافته‌اند و نه مهندسی مفهومی به منزله پاسخی به آن‌ها. در نتیجه، به باور ما، صرف معرفی آن‌ها به زبان فارسی نیز ارزشمند است. اما کار ما در این مقاله محدود به این معرفی نیست و ایده‌هایی نو نیز در مورد کلیت مهندسی مفهومی و همچنین پاسخ آن به چالش مربوط به آزمایش فکری طرح خواهیم کرد.

با التفات به نکات بالا، چارچوب ادامه مقاله به صورت پیش رو است. در بخش نخست، از میان چالش‌های روش‌شناختی فلسفه تحلیلی دو چالش مهم صورت‌بندی خواهد شد، اولی معطوف به روش تحلیل زبانی و دومی متمرکز بر روش آزمایش فکری. در بخش دوم، ابتدا روش مهندسی مفهومی معرفی می‌گردد و سپس پاسخ آن به چالش نخست، معطوف به روش تحلیل زبانی، عرضه می‌شود. در بخش سوم نیز، ابتدا پاسخ رایج از نظرگاه مهندسی مفهومی به چالش دوم معطوف به روش آزمایش فکری تقریر می‌شود و در ادامه، نویسندگان، از نظرگاه مهندسی مفهومی، پاسخی تازه به چالش مذکور خواهند داد.

۱- دو چالش روش‌شناختی

چنان‌که در مقدمه گفتیم، در این بخش، در دو قسمت مجزا، به دو چالش روش‌شناختی می‌پردازیم که فلسفه تحلیلی در سال‌های اخیر با آن دست‌وپنجه نرم کرده است.

۱-۱- چالش نخست معطوف به تحلیل زبانی

پیش از این از ویلیامسون نقل کردیم که بسیاری از فیلسوفان تحلیلی در سال‌های اخیر باورشان را به چرخش زبانی از دست داده‌اند. انگیزه‌های متفاوتی در پس این تغییر نگاه وجود داشته است. یک انگیزه قوی پذیرش نوعی از طبیعت‌گرایی و اولویت‌بخشی به علوم تجربی و طبیعی بوده است. به عنوان نمونه، مایکل دویت در کتاب جهل زبان استدلال می‌کند که شناخت ما از جهان از مسیر علوم طبیعی بسیار بیشتر از شناخت ما از خود زبان است (Devitt, 2017). در نتیجه، تحلیل دومی نمی‌تواند بر اولی مقدم باشد. خود ویلیامسون البته به یک تکثرگرایی روشی باور دارد (Williamson, 2016)، رویکردی که در آن گاهی تقدم با روش‌های تجربی، گاهی با آزمایش فکری، گاهی با تحلیل زبانی و گاهی نیز با دیگر روش‌هاست. این تکثرگرایی نیز نفی اولویت تحلیل زبانی را در خود داراست. اما، در کنار این انگیزه‌ها، کپلین

در مقاله «چرا فیلسوفان نباید کار معناشناسی انجام دهند»^۱ استدلالی را پیش می‌نهد که اساساً مشروعیت کاربرست روش تحلیل زبانی را زیر سؤال می‌برد (Cappelen, 2017). ما در بخش حاضر بر روی این استدلال متمرکز خواهیم بود. ایده استدلال کپلین ساده و روشن است: اینکه فیلسوفان به تحلیل زبانی و مشخصاً تحلیل معناشناختی بپردازند ناقض اصل تقسیم کار معرفتی است. کپلین خودش استدلالش را به صورت پیش رو تقریر می‌کند:

استدلال تقسیم کار: برای فهم معناشناختی زبان طبیعی شما نیاز دارید نوعی از آموزش را ببینید که زبان‌شناسان می‌بینند. شما نیاز دارید که در آواشناسی، دستور زبان، معناشناسی، کاربرشناسی و انواعی از ریخت‌شناسی و همه حوزه‌های دیگری آموزش ببینید که وقتی شما تحصیلات عالی در زبان‌شناسی را می‌گذرانید آموزش می‌بینید. اما فیلسوفان وقتشان را صرف این نحوه آموزش نمی‌کنند و این نابخردانه است که منابع آکادمیک را صرف این بکنیم که فیلسوفان بر روی این مباحث کار کنند. (Cappelen, 2017, p. 6)

در تاریخ فلسفه علوم گوناگونی را می‌توان مثال زد که از دل فلسفه متولد شده‌اند. به عنوان نمونه علوم طبیعی زمانی در شمار فلسفه طبیعی قرار داشتند و بسیاری از فیلسوفان بزرگ تاریخ از ارسطو تا ابن سینا و دکارت به ایده‌پردازی در طبیعت نیز پرداخته‌اند. اما پس از آنکه علوم طبیعی از فلسفه مستقل شدند، دیگر خردمندانه نبود که فیلسوفان همچنان به ایده‌پردازی در علوم طبیعی بپردازند. پس از این استقلال رشته‌ها، اصل تقسیم کار معرفتی اقتضا می‌کرد که فیلسوفان بر مسائل تخصصی فلسفی و دانشمندان بر مسائل تخصصی علوم طبیعی متمرکز بمانند. حال، کپلین استدلال می‌کند که در مورد فلسفه و زبان‌شناسی نیز وضع از همین قرار است. درست است که بخش‌های مهمی از زبان‌شناسی از جمله معناشناسی و کاربرشناسی به صورت تاریخی از دل فلسفه بیرون آمده‌اند اما، پس از استقلال از فلسفه، آن‌ها بدل به رشته‌هایی مستقل شده‌اند و اصل تقسیم کار معرفتی اقتضا می‌کند که فیلسوفان کار تحلیل زبانی به صورت عام و تحلیل معناشناختی به صورت خاص را به متخصصان این حوزه یعنی زبان‌شناسان واگذار کنند. اگر این استدلال در مسیر درستی قرار داشته باشد، نتیجه‌اش آن است که تحلیل زبانی دیگر نمی‌تواند در شمار روش‌های مرکزی فلسفه تحلیلی باشد. این بی‌شک برای فلسفه تحلیلی که روش‌های تحلیل زبانی بخشی از هویت آن است یک چالش روش‌شناختی جدی است.^۲ ما در بخش دوم، پس از شرح ماهیت روش مهندسی مفهومی، خواهیم دید که این رویکرد چگونه به چالش حاضر پاسخ می‌دهد.

1. Why philosophers shouldn't do semantic

۲. داور محترم مجله شناخت اعتراضی را با محتوای پیش رو طرح کرده است: اگر به پاراگراف بالا از کپلین نگاه کنیم، آنچه کپلین اینجا ادعا می‌کند به نظر این است که فیلسوفان برای تحلیل زبانی باید آموزش‌های خاصی ببینند که عملاً نمی‌توانند یا وقتش را ندارند. اما از این بر نمی‌آید که تحلیل زبانی در مقام روشی فلسفی معیوب است. در پاسخ، به باور ما، تفسیر درست از حرف کپلین به این شرح است: یک سری آموزش‌ها برای فلسفه‌ورزی لازم است که آموزش‌های نام‌برده در پاراگراف بالا در میان آن‌ها نمی‌گنجد. از طرف دیگر آموزش‌های مذکور برای تحلیل زبانی لازم است. پس، از دید کپلین اشکال حاضر به این می‌انجامد که تحلیل زبانی جزو مهارت‌هایی نیست که لازم است فیلسوف آموزش ببیند. پس، اشکال حاضر به انکار این پیش‌فرض فلسفه تحلیلی می‌انجامد که تحلیل زبانی روشی فلسفی است.

۱-۲- چالش دوم معطوف به آزمایش فکری

چنان‌که در مقدمه دیدیم، نقد روش آزمایش فکری در سال‌های اخیر عموماً ازسوی فلسفه آزمایشی طرح شده است. فلسفه آزمایشی، به معنای عام آن، می‌تواند به هر رویکردی که از نتایج پژوهش‌های تجربی بهره می‌برد اسناد گردد. اما در اینجا فلسفه آزمایشی به معنای خاص آن مدنظر است، جریانی که باور دارد می‌توان و باید در فلسفه نیز از روش‌های پیمایشی که به‌ویژه در جامعه‌شناسی رایج است بهره برد. به تعبیر مدخل آزمایش فکری از دانشنامه استنفورد، «در مرکز این رویکرد جدید این ایده قرار دارد که می‌توان پرسش‌های فلسفی را به‌وسیله روش‌هایی پیگیر شد که نوعاً بیشتر در علوم اجتماعی به کار می‌رود» (Knobe & Nichols, 2017). اما فلسفه آزمایشی به این معنای خاص خودش به دو زیرشاخه تقسیم می‌شود. یک زیرشاخه که آن را فلسفه آزمایشی ایجابی می‌نامند و دیگری که فلسفه آزمایشی سلبی نامیده می‌شود. هر دو زیرشاخه در برابر فلسفه مبل‌نشین^۱ قرار می‌گیرد که روش‌های پیمایشی را به فلسفه بی‌ربط می‌داند. اگرچه هر دو زیرشاخه فلسفه آزمایشی در کاربست روش‌های پیمایشی مشترک هستند اما هریک آن را برای مقصودی متفاوت به کار می‌گیرد. زیرشاخه ایجابی اعتبار کلی روش آزمایش فکری را می‌پذیرد اما مدعی است که شهود معیار نه شهود فیلسوف مبل‌نشین بلکه شهود عموم افراد است و برای دستیابی به شهود عموم افراد باید، به کمک روش پیمایشی، قضاوت عموم را در قبال آزمایش فکری موردنظر سنجید. درمقابل، زیرشاخه سلبی فلسفه آزمایشی می‌کوشد، به کمک روش پیمایشی، اعتبار روش آزمایش فکری و شهود را که مبنای قضاوت در آن است زیر سؤال ببرد. مدافعان این جریان برپایه پیمایش‌های گوناگون نشان می‌دهند که شهودات افراد از عوامل غیرفلسفی ازجمله فرهنگ، جنسیت، وضعیت روان‌شناختی و انواع گوناگون سوگیری‌ها متأثر است و در نتیجه نمی‌تواند مبنای قضاوت فلسفی باشد. جریانی که روش آزمایش فکری را از اساس به چالش کشیده است همین شاخه سلبی بوده است و توجه ما در اینجا نیز بیشتر معطوف به همین شاخه است. نخستین پژوهش از شاخه سلبی آزمایش فکری به‌وسیله وینبرگ و همکارانش در مقاله‌ای با عنوان «هنجارمندی و شهود معرفتی» در سال ۲۰۰۱ منتشر شد. آن‌ها پیمایشی را بر روی آزمایش فکری گتیه، معروف‌ترین آزمایش فکری در معرفت‌شناسی تحلیلی، انجام دادند. شهود استاندارد که در معرفت‌شناسی در قبال مثال‌های گتیه پذیرفته شده آن است که فرد در آن‌ها باور صادق موجه دارد ولی معرفت ندارد، با التفات به این نکته، وینبرگ و همکاران دو جامعه مخاطب را برای پیمایششان در نظر گرفتند، گروهی از افراد با زمینه فرهنگی غربی و گروه دیگر با زمینه فرهنگی شرقی. آن‌ها نتایج پیمایششان را به‌صورت پیش‌رو گزارش می‌کنند:

یافته جالب‌توجه ما در این مورد این است که اکثریت غربی‌ها پاسخ استاندارد ادبیات فلسفی یعنی «صرفاً باور داشتن» را می‌دهند. در میان شرقی‌ها اما این الگو معکوس بود. اکثریت شرقی‌ها می‌گفتند که باب [یعنی فرد موردنظر در مثال گتیه] واقعاً معرفت دارد. (Weinberg et al., 2001, p. 443)

با این حساب، این داده به ما می‌گوید که آنچه معرفت‌شناسان شهود استاندارد در آزمایش فکری گتیه در نظر می‌گرفتند و نظریه‌هایشان را بر آن بنا می‌کردند، دراصل، شهود غربی است. از آنجاکه این شهود از عاملی غیرفلسفی، یعنی پس‌زمینه فرهنگی، متأثر است، نمی‌تواند مبنای قضاوت فلسفی ما میان تئوری‌های مختلف باشد.

از زمانی که وینبرگ و همکارانش نتایج این پژوهش را منتشر نمودند تا امروز، تعداد بسیاری از پژوهش‌های مشابه به‌وسیله فیلسوفان آزمایشی انجام شده و در آن‌ها با انجام پیمایش بر روی شهودات افراد در آزمایش‌های فکری گوناگون تأثیر عوامل غیرفلسفی مختلف بر روی این شهودات نشان داده شده است. به‌عنوان نمونه، ماشری و همکارانش بر روی شهودات افراد در قبال آزمایش‌های فکری مرکزی در فلسفه زبان پیمایش انجام داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که در این حوزه فلسفی شهودات شرقی‌ها به نظریه‌های وصف‌گرایانه^۱ و شهودات غربی‌ها به نظریه‌های علی متمایل است (Machery et al., 2004). در پیمایشی دیگر، فلتز و کوکلی نقش یک عامل غیرفلسفی دیگر، یعنی وضعیت روان‌شناختی افراد، را بر شهوداتشان بررسی کرده‌اند (Flentz & Cokely 2009). آن‌ها نشان می‌دهند که افراد درون‌گرا به شهودات رویکردهای سازگارگرایانه و افراد برون‌گرا به شهودات رویکردهای ناسازگارگرایانه در قبال مسئولیت اخلاقی نزدیک هستند. در پژوهشی دیگر، بوکوالتر و استیچ (Buckwalter & Stich 2014) تفاوت شهودات افراد مبتنی بر جنسیتشان را، در آزمایش‌های فکری در حوزه‌های گوناگون فلسفی اعم از معرفت‌شناسی، اخلاق و فلسفه ذهن، نشان می‌دهند. از این دست پژوهش‌ها در بیست و پنج سال گذشته به تعداد بسیار زیادی انجام شده است و هریک تأثیر عوامل غیرفلسفی را بر شهودات افراد در آزمایش‌های فکری آشکار می‌کند. اگر نتایج این پیمایش‌ها را بپذیریم، دیگر شهود افراد در آزمایش‌های فکری نمی‌تواند مبنای قضاوت فلسفی باشد و این به این معنی است که روش آزمایش فکری اعتبار معرفتی خود را از دست می‌دهد. این مهم‌ترین چالشی است که در سال‌های اخیر پیش پای آزمایش فکری به‌منزله یک روش مرکزی در فلسفه تحلیلی قرار داده شده است. ما در بخش سوم می‌بینیم که پاسخ مهندسی مفهومی به این چالش چیست و خودمان نیز ایده‌هایی تازه را در مورد این پاسخ مطرح می‌نماییم.

۲- مهندسی مفهومی و پاسخ به چالش اول

در این بخش، ابتدا در قسمت نخست مهندسی مفهومی را به‌منزله یک روش جایگزین برای فلسفه تحلیلی معرفی می‌کنیم و در قسمت دوم پاسخ این روش را به چالش نخست معطوف به تحلیل زبانی تقریر می‌نماییم.

۲-۱- مهندسی مفهومی چیست؟

اگرچه اصطلاح مهندسی مفهومی نخستین بار به‌وسیله سایمون بلکبرن به کار رفته است (Blackburn, 1999) اما نخستین صورت‌بندی جامع و منسجم از آن به‌منزله یک روش عام و مبنایی برای فلسفه تحلیلی به‌وسیله هرمان کپلین در

کتاب ۲۰۱۸ وی با عنوان تنظیم زبان ارائه شده است. از آن به بعد، مهندسی مفهومی به منزله روشی مستقل و مهم در میان اهالی فلسفه تحلیلی مورد بحث قرار گرفته است. در میان ایشان، در مورد بسیاری از وجوه این روش، اعم از چستی، مصادیق، شیوه‌های پیاده‌سازی، متعلق روش، مراحل اجرا و غیره، اختلاف نظر وجود دارد. اما همگی بر سر یک ویژگی معرّف مهندسی مفهومی توافق دارند و آن سرشت هنجاری این روش است. در راستای برجسته‌سازی این ویژگی در تعریف مهندسی مفهومی عموماً آن را در برابر تحلیل مفهومی قرار می‌دهند:

مطابق با روایت مسلط، تحلیل مفهومی توصیفی است - یعنی مفاهیمی که ما داریم و به کار می‌بریم را صرفاً توصیف می‌کند؛ در حالی که مهندسی مفهومی تجویزی است - یعنی تجویز اینکه مفاهیمی که ما به کار می‌بریم چه باید باشند. (Isaac et al., 2022, p. 2)

پس، پیش فرض این روش آن است که مفاهیم به ساحت هنجاری تعلق دارند و می‌توانند بهتر یا بدتر باشند. در این میان، کار فیلسوف مهندسی کردن مفاهیم در راستای بهبود بخشیدن به آن‌هاست. می‌توان ایده اصلی مهندسی مفهومی را با مشابَهت‌یابی میان آن و انواع دیگر مهندسی توضیح داد. همان‌طور که مهندس راه‌وساختمان موظف است عیب‌ونقص‌های پل یا ساختمان را تشخیص دهد و آن‌ها را برطرف کند، وظیفه فیلسوف به منزله مهندس مفهوم نیز آن است که مفاهیم ما را ارزیابی نماید، عیب‌ونقص‌هایشان را تشخیص دهد و برطرف کند. اما در این نگاه چطور مشخص می‌شود که یک ویژگی عیب‌ونقص است و یک تغییر در مفهوم به بهبود آن انجامیده است؟ در پاسخ، در پروژه‌های گوناگون مهندسی مفهومی معیارهای هنجاری متفاوتی برای ارزیابی عیب‌ونقص‌های مفاهیم و پیشرفتشان در نظر گرفته می‌شود. در نتیجه، در این رویکرد روشی، معیارهای هنجاری‌ای که فیلسوفان براساس آن‌ها مفاهیم را ارزیابی می‌کنند دایره وسیعی را تشکیل می‌دهند. روشن است که معیارهای معرفتی، همچون دقیق‌بودن، آزمون‌پذیری، قوت تبیینی و امثالهم، از جمله این معیارها هستند. اما معیارهای عملی همچون معیارهای اخلاقی و سیاسی نیز می‌توانند بخشی از هنجارهای ارزیابی مفاهیم از سوی فیلسوفان باشند.

کپلین که به نوعی مؤسس رویکرد روشی مهندسی مفهومی به شمار می‌آید دو بخش این روش را به صورت پیش رو معرفی می‌نماید:

مهندسی مفهومی، آن‌طور که من آن را می‌فهمم، دو بخش دارد: «بخش نخست شامل تلاشی برای بسط یک نظریه در مورد چگونگی ارزیابی و بهبود ابزارهای بازنمودی ماست»^۱.

بخش دوم شامل کار بست نظریه بسط داده شده در بخش نخست در عمل و ارزیابی و بهبود بخشیدن به ابزارهای بازنمودی مورد نظر است. (Cappelen, 2017, p. 13)

۱. همان‌طور که روشن است، کپلین تعبیر ابزارهای بازنمودی را به مفهوم ترجیح می‌دهد. اینکه متعلق مهندسی در مهندسی مفهومی دقیقاً چه چیزی است یکی از چالش‌های این رویکرد روشی است. ما در این بخش، مطابق نگاه رایج، این متعلق را همان مفاهیم می‌دانیم اما در ملاحظات پایانی به این معضل بازخواهیم گشت.

البته دیگر فیلسوفان بخش‌ها و مراحل اجرای مهندسی مفهومی را به اشکالی متفاوت صورت‌بندی کرده‌اند. به‌عنوان نمونه، نفدت سه مرحله برای این روش در نظر می‌گیرد که عبارت‌اند از: (۱) تعیین مفهوم، (۲) صورت‌بندی مفهومی (۳) تقویت مفهوم (Nefdt, 2024). ایساک و همکاران از چهار مرحله سخن گفته‌اند: (۱) توصیف، (۲) ارزیابی، (۳) بهبود و (۴) پیاده‌سازی (Isaac et al., 2022). بورگس و همکاران سه مرحله (۱) ارزیابی، (۲) بهبود و (۳) پیاده‌سازی را برای مهندسی مفهومی معرفی می‌کنند (Burges et al., 2020). همچنین دیوید چالمرز (Chalmers, 2020) و سایمون و کِلپ (Simon & Kelp, 2020) استدلال کرده‌اند که مهندسی مفهومی، علاوه بر کارویژه‌های بیان‌شده در این مراحل، شامل خلق مفاهیم تازه نیز می‌شود. چالمرز از این ادعا به کمک مشابهت‌یابی با انواع دیگر مهندسی پشتیبانی می‌کند. همان‌طور که به‌عنوان مثال مهندسی راه‌وساختمان شامل ساخت پل‌ها و ساختمان‌های جدید نیز می‌شود، مهندسی مفهومی نیز باید شامل طراحی و ساخت مفاهیم جدید شود. اگرچه کِلپین، به‌عنوان پیشروترین فیلسوف در این ادبیات، التفات چندانی به این نوع از مهندسی مفهومی ندارد اما، به باور نگارندگان، ادعای چالمرز ادعای معقولی است و می‌توان آن را برپایه سرشت هنجاری مهندسی مفهومی نیز توضیح داد. دراصل، برخی مواقع مفاهیم ما چنان دچار مشکل می‌شوند که اساساً نمی‌توان با برطرف کردن عیب‌ونقص‌هایشان آن‌ها را تعمیر کرد بلکه دورریختن آن‌ها بهترین راه است. در چنین مواردی و، به‌صورت کلی‌تر، در مواردی که چارچوب مفهومی ما دچار خلأ مفهومی است، در راستای بهبود آن، فیلسوف موظف است مفاهیم جدیدی طراحی و خلق نماید. با التفات به این نکات، به‌نظر، در عام‌ترین صورت‌بندی مهندسی مفهومی شامل پنج مرحله می‌شود:

(۱) توصیف مفاهیم موجود، (۲) ارزیابی این مفاهیم و مشخص کردن عیب‌ونقص‌هایشان، (۳) بهبود این مفاهیم با برطرف کردن عیب‌ونقص‌هایشان، (۴) خلق مفاهیم تازه در صورت وجود خلأ مفهومی، و (۵) پیاده‌سازی مفاهیم جدید یا بهبودیافته.

حال که با تعریف مهندسی مفهومی و مراحل مختلف و ابعاد گوناگون این روش آشنا شدیم، خوب است نگاهی نیز به برخی از شاخص‌ترین مصادیق آن بیندازیم. اگرچه کِلپین کار عموم فیلسوفان شاخص تحلیلی را ذیل مهندسی مفهومی قرار می‌دهد اما روش ایضاح^۱ کارنپ مثال اعلای آن به شمار می‌آید (Cappelen, 2018). کارنپ باور داشته است که مفاهیم روزمره ما دچار عیب‌ونقص هستند و معضل آن‌ها مشخصاً غیردقیق بودن است. کار فیلسوف از دید کارنپ آن است که، با کاربرست روش ایضاح، این مفاهیم را بدل به مفاهیم دقیق، آزمون‌پذیر و آماده مطالعه علمی نماید. به‌عنوان مثال، تبدیل مفاهیم گرمی و سردی به مفهوم آزمون‌پذیر دما نمونه‌ای از کاربرست روش حاضر است (Carnap, 1950).^۲ با این حساب، روش ایضاح کارنپ نمونه‌ای واضح از مهندسی مفاهیم در راستای برطرف کردن عیب‌ونقص‌هایشان است. در کنار این، ازجمله معروف‌ترین نمونه‌های کاربرست روش مهندسی مفهومی می‌توان به این

1. Explication

۲. البته مفاهیم گرمی و سردی مفاهیمی فلسفی نیستند. کارنپ همین روش را در مورد مفاهیم فلسفی نیز به کار می‌بندد.

موارد اشاره کرد: پروژه سالی هاسلانگر در مورد مفهوم زن و جنسیت (Haslanger, 2000)، تحلیل زبانی کوین شارپ از مفهوم حقیقت (Scharp, 2013)، تخطئه مفهوم نژاد از سوی آپیا (Apiah, 1992)، پروژه طبیعت‌گرایانه ریلتون در مورد مفاهیم باید و نباید اخلاقی (Railton, 1993) و طراحی مفهوم باور بسط‌یافته^۱ به وسیله کلارک و چالمرز (Clarke & Chalmers, 1998). این‌ها تنها چند نمونه بود و خوانندگان در ادبیات مربوط به مهندسی مفهومی نمونه‌های بسیاری را خواهند یافت.^۲

ما در این قسمت با چستی روش مهندسی مفهومی، بخش‌ها و مراحل اصلی آن و همچنین برخی از نمونه‌هایش آشنا شدیم. واقعیت آن است که این روش در سال‌های اخیر خودش با چالش‌های مهمی مواجه شده است و بخش عظیمی از ادبیاتی که در این سال‌ها در مورد آن تولید شده به این چالش‌ها اختصاص دارد. ما در راستای معرفی جامع‌تر مباحث روش‌شناختی مرتبط با مهندسی مفهومی، در ملاحظات پایانی، نیم‌نگاهی به این چالش‌ها خواهیم انداخت. اما پیش از آن و در ادامه مقاله بر روی پاسخ‌های مهندسی مفهومی به دو چالش روش‌شناختی فلسفه تحلیلی، که در بخش ۱ معرفی کردیم، متمرکز خواهیم بود. در قسمت بعد، پاسخ این رویکرد روشی به چالش نخست معطوف به تحلیل زبانی و در بخش ۳ پاسخ آن به چالش دوم معطوف به آزمایش فکری را بحث خواهیم کرد.

۲-۲- پاسخ به چالش نخست معطوف به تحلیل زبانی

اگر شرح بالا از مهندسی مفهومی را بپذیریم، پاسخ این رویکرد روشی به چالش نخست معطوف به تحلیل زبانی چیست؟ چالش مذکور این بود: از آنجاکه زبان‌شناسی و معناشناسی تبدیل به علومی مستقل از فلسفه شده‌اند، این ناقض اصل تقسیم کار معرفتی است که فیلسوفان نیز همچنان به تحلیل زبانی و تحلیل معناشناختی بپردازند. با التفات به توضیحی که از ماهیت کار فیلسوف به منزله مهندس مفهوم داده شد، پاسخ به چالش حاضر روشن است. فیلسوفان به منزله مهندسان مفهوم کاری هنجاری انجام می‌دهند، در حالی که زبان‌شناسان کارشان توصیف است. این دو گروه از دو منظر متفاوت به سراغ زبان می‌روند و، در نتیجه، پرداختن هم‌زمان به زبان مصداق نقض اصل تقسیم کار معرفتی نیست. خود کپلین به صورت پیش‌رو به چالش نخست پاسخ می‌دهد:

وظیفه زبان‌شناس آن است که ویژگی‌های مختلف زبان (اعم از آواشناختی، دستورزبانی، معناشناختی، ریخت‌شناختی و کاربردشناختی) در عبارت‌های گوناگون زبان طبیعی را توصیف کند. اما وظیفه مهندس مفهوم آن است که ابزارهای بازنمودی ما از جمله ابزارهای زبانی مان را ارزیابی کند و استراتژی‌هایی برای تقویت آن‌ها بچیند. این یکی از مهم‌ترین وظایف فلسفه زبان است. (Cappelen, 2017, p. 17)

1. Extended

۲. نک. برگس و همکاران (Burges et al., 2020).

وظیفه زبان‌شناس توصیف ویژگی‌های زبانی است. او با این کاری ندارد که مثلاً یک ساختار معنایی نادقیق است یا ما را دچار یک معضل اخلاقی می‌کند. کار فیلسوف زبان به‌عنوان مهندس مفهوم دقیقاً از جایی شروع می‌شود که کار زبان‌شناس به پایان رسیده است. یعنی پس از آنکه زبان‌شناس ویژگی‌های ابزارهای زبانی ما را توصیف نمود، مهندس مفهوم وارد صحنه می‌شود و عیب‌ونقص‌های آن‌ها را تشخیص می‌دهد و در راستای برطرف‌کردنشان می‌کوشد. با این حساب، صورت‌بندی پنج‌مرحله‌ای از مهندسی مفهومی که پیش‌ازین ارائه کردیم دقیق‌تر می‌شود. ما به پیروی از ایساک و همکاران توصیف مفاهیم و ابزارهای بازنمودی را به‌منزله مرحله نخست از مهندسی مفهومی در نظر گرفتیم (Isaac et al., 2022). اما دقیق‌تر آن است که بگوییم این مرحله اولیه تنها جایی لازم است که زبان‌شناسی پیش‌تر توصیف مفاهیم و ساختارها را برای ما انجام نداده باشد. تنها در این صورت است که اصل تقسیم کار معرفتی نقض نخواهد شد.

به باور نگارندگان، نگاهی به تاریخ فلسفه تحلیلی مؤید پاسخ‌گویی به چالش نخست است. پیش‌ازین گفتیم که روش ایضاح کارنپ ماهیتی هنجاری داشته و نمونه واضحی از مهندسی مفهومی بوده است. درمورد ایده بازنویسی راسلی نیز می‌توان ادعای مشابهی را مطرح کرد. راسل مدعی است قرار گرفتن وصف‌های خاص در جایگاه موضوع سبب معضلات و مشکلات فلسفی دیرینه‌ای شده است و در زبان ایده‌آل منطقی باید به‌گونه‌ای جملات را بازنویسی کرد که وصف‌ها تماماً در جایگاه محمول قرار گیرند (Russell, 1905). در این نوع فلسفه‌ورزی، راسل ابتدا یک عیب را در ساختارهای زبانی ما تشخیص می‌دهد و سپس راهکاری برای برطرف‌کردن آن پیشنهاد می‌دهد. درنتیجه، کار او صرف توصیف نیست و نمونه‌ای از مهندسی مفهومی است. نمونه‌های دیگر کاربردی روش بازنویسی نیز به‌صورتی مشابه ماهیتی هنجاری دارند. به‌عنوان مثال، نام‌گرایان از این روش برای بازنویسی جملاتی که ویژگی‌های کلی در آن‌ها در جایگاه موضوع قرار دارند بهره می‌گیرند به‌گونه‌ای که در جملات بازسازی‌شده تنها ابژه‌های جزئی در جایگاه موضوع قرار داشته باشند. در اینجا نیز بحث صرفاً بر سر توصیف نیست بلکه معیار هنجاری تیغ اُکام مبنای رجحان جملات دسته دوم (یعنی جملات فاقد ویژگی کلی در جایگاه موضوع) بر جملات دسته اول (یعنی جملات واجد ویژگی کلی در جایگاه موضوع) می‌باشد. همان‌طور که می‌بینیم، نمونه‌های اعلامی روش تحلیل زبانی ماهیتی هنجاری داشته‌اند و این مؤید پاسخ‌گویی به چالش نخست است.

اگرچه کارهای بسیاری از فیلسوفان بزرگ تحلیلی سرشتی هنجاری داشته است و ذیل مهندسی مفهومی قرار می‌گیرد اما خود کپلین نیز به این نکته اذعان دارد که «از حدود سال ۱۹۷۰ یک اتفاق عجیب و ناخوشایند افتاد: بیشتر فلسفه زبان تحلیلی چرخش توصیفی اساسی داشت و پروژه‌های مهندسی گوناگونی کم‌اهمیت جلوه داده شدند» (Cappelen, 2017, p. 16).

اساساً چالش نخست معطوف به تحلیل زبانی از دل این چرخش فیلسوفان زبان به‌سوی توصیف صرف نتیجه شده است و پاسخ به آن بازگشت به ماهیت هنجاری در ریشه‌های فلسفه زبان تحلیلی است. به‌هرروی، بررسی دقیق تاریخ فلسفه تحلیلی موضوع بحث ما در این مقاله نیست. آنچه موضوعیت دارد آن است که، به باور نگارندگان مقاله، چالش

نخست چالش مهمی برای اهالی فلسفه تحلیلی به شمار می‌آید و پاسخی که مهندسی مفهومی مبتنی بر تفکیک ماهیت هنجاری فلسفه زبان از ماهیت توصیفی زبان‌شناسی به آن می‌دهد پاسخ معقولی است.^۱

۳- مهندسی مفهومی و پاسخ به چالش دوم

چالش روش‌شناختی دوم به اختصار عبارت بود از زیر سؤال رفتن اعتبار شهود به‌عنوان مبنای قضاوت در روش آزمایش فکری. چنان‌که در بخش ۱ دیدیم، شاخه سلبی فلسفه آزمایشی، با انجام پیمایش‌هایی که تأثیر عوامل غیرفلسفی بر شهود افراد را نشان می‌داد، این چالش را پیش پای فیلسوفان باورمند به روش آزمایش فکری گذاشته بود. ما در این بخش ابتدا پاسخ موجود در ادبیات مهندسی مفهومی به این چالش را تقریر می‌کنیم و سپس در قسمت دوم پاسخ تازه خودمان به آن را روایت می‌نماییم.

۳-۱- پاسخ موجود به چالش دوم

تاجایی‌که ما مطلعیم، بهترین پاسخ از منظر مهندسی مفهومی به چالش دوم را جنیفر نادو در مقاله «مهندسی مفهومی از طریق فلسفه آزمایشی» داده است (Nado, 2021). ما در قسمت حاضر بر این پاسخ متمرکز خواهیم بود.^۲ پاسخ نادو به چالش روش‌شناختی دوم برآمده از دیدگاه کلی او نسبت به مهندسی مفهومی است. این دیدگاه کلی بر دو اصل بنا شده است. یکی کارکردگرایی^۳ و دیگری نگرش زیست‌تقلید^۴ (Nado, 2021). کارکردگرایی درقبال مهندسی مفهومی یا به تعبیر دیگری که رایج است، چرخش کارکردی، طرفداران زیادی را در میان مهندسان مفهوم داشته است که از میان ایشان می‌توان به توماسون (Thomasson, 2020)، هاسلانگر (Haslanger, 2020) و سایمون و کِلپ (Simon & Kelp, 2020) اشاره کرد. ایده اصلی این رویکرد، همان‌طور که امیه توماسون می‌نویسد، این است که «برای اینکه یک مفهوم را به‌خوبی مهندسی کنیم، می‌بایست معطوف به کارکردش باشیم» (Thomasson, 2020, pp. 440-).

۱. داور محترم اعتراضی را با مضمون پیش رو طرح کرده است. آیا اساساً چالش نخست چالشی جدی و مهم در روش‌شناسی فلسفه تحلیلی به شمار می‌آید؟ آیا این شبه‌مسئله‌ای نبوده است که کپلین خودش آن را بزرگ کرده است و خودش هم جوابی را که از پیش مشخص بود به آن داده است؟ به باور نویسندگان مقاله، پاسخ به این پرسش‌ها منفی است. از دید ما، ادعای کپلین مبنی بر چرخش توصیفی از دهه ۱۹۷۰ با شواهد تاریخی سازگار است و این مؤید آن است که چالش حاضر چالشی جدی و مهم است. او در مقاله‌اش نشان می‌دهد که غالب پروژه‌های تحلیل چه در فلسفه زبان (مثلاً در مورد مفهوم ارجاع) چه فراتر از آن (مثلاً در معرفت‌شناسی و تحلیل مفهوم معرفت) که از این دهه باب شدند به‌منزله توصیف نحوه کاربست اسنادهای مفهوم فهمیده می‌شدند. در نتیجه، چرخش توصیفی واقعاً اتفاق افتاده و چالش حاضر نیز زائیده همین چرخش است. البته کپلین توضیحی برای چرایی این چرخش نمی‌آورد و در اینجا نیز فرصت کافی برای بازکردن این بحث نیست. اما پیشنهاد آزمایشی ما آن است که خوانشی از اولویت زبان روزمره و فهم عرفی، اولیوی که، متأثر از مور، از آغاز فلسفه تحلیلی در آن حاضر بوده است، به تسلط رویکرد توصیفی بر روش‌شناسی فلسفه تحلیلی انجامیده است. این خوانش به فهم رایج از روش تحلیل مفهومی و تحلیل زبانی به‌منزله توصیف شیوه اسناد مفاهیم و نحوه کاربست ساختارهای زبانی در زبان روزمره انجامیده است. البته دفاع از این پیشنهاد آزمایشی مجال دیگری را می‌طلبد.

۲. ایده‌هایی مشابه پیشتر از سوی اکلوند (Eklund, 2015) و ماشری (Machery, 2017) مطرح شده است. ما به‌جهت کمبود جا به تفصیل به آن‌ها نخواهیم پرداخت. برای بحثی کوتاه در مورد اکلوند (Eklund, 2015) بنگرید به پاورقی ۱۵.

3. Functionalism

4. Biomimetic

41). به عنوان نمونه، مفهوم «باور» را در نظر بگیرید. این مفهوم در توضیح رفتارهای انسان‌ها مبتنی بر آنچه در حافظه‌شان ذخیره شده کارکرد داشته است. با گسترش فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و ذخیره بخشی از اطلاعات فرد بر روی حافظه بیرونی، این کارکرد نمودهای تازه‌ای پیدا کرده است. کلارک و چالمرز با در نظر گرفتن این کارکرد و تشخیص این نمودهای تازه آن مفهوم «باور بسط یافته» را مهندسی کرده‌اند (Clarke & Chalmers, 1998). در این نگاه، با تشخیص درست کارکرد یک مفهوم، می‌توان در فرآیند مهندسی آن وجوه غیر ضروری و احیاناً مخربش را کنار گذاشت و به گونه‌ای آن را بازسازی کرد که کارکرد مثبتش حفظ شود.^۱ نادو این رویکرد کارکردگرایانه را در پاسخ به چالش روش شناختی دوم به کار می‌گیرد (Nado, 2021).^۲

نادو افزون بر کارکردگرایی از ایده زیست تقلید نیز برای پاسخ به چالش دوم بهره می‌برد. به موجب این ایده، بهترین الگو برای ساخت ابزارهای ما خود طبیعت است. به بیان دیگر، ما می‌توانیم در راستای طراحی ابزارها برای پیاده کردن کارکردهای مدنظرمان از نحوه پیاده شدن آن کارکردها در طبیعت تقلید کنیم. نادو، برای روشن شدن حرفش، ساخت ربات را مثال می‌زند. ما می‌توانیم با الگوبرداری از نحوه راه رفتن انسان‌ها یا موجودات دیگر در طبیعت نحوه راه رفتن ربات را طراحی کنیم. با التفات به این دو ایده، یعنی کارکردگرایی و زیست تقلید، نادو جایگاه هر دو شاخه سلبی و ایجابی فلسفه آزمایشی را در مهندسی مفهومی روشن می‌سازد و، در ضمن آن، به چالش دوم نیز پاسخ می‌دهد. وظیفه شاخه ایجابی آن است که، با تحقیق در نحوه اسناد مفاهیم در زبان طبیعی، کارکردهای آن‌ها را کشف نماید. در واقع، زبان طبیعی برای مهندسی مفهومی همان نقشی را ایفا می‌کند که طبیعت برای انواع دیگر مهندسی ایفا می‌نماید. همان‌طور که مثلاً مهندس رباتیک از نحوه راه رفتن موجودات زنده برای طراحی ربات بهره می‌گیرد، مهندس مفهوم از نحوه اسناد یک مفهوم در زبان طبیعی برای کشف کارکرد آن و طراحی مفاهیم مهندسی شده بهره می‌گیرد. پس شاخه ایجابی فلسفه آزمایشی نقش واضحی در نسخه کارکردگرایانه از مهندسی مفهومی ایفا می‌کند. اما شاخه سلبی چگونه؟ نادو به صورت پیش رو به این پرسش پاسخ می‌دهد:

۱. البته در نظر داشته باشید که خود کلارک و چالمرز از کارکردگرایی در مقابل مهندسی مفهومی دفاع نکرده‌اند. ما کوشیدیم که به کمک خوانش کارکردگرایانه از مهندسی مفهوم باور بسط یافته به وسیله ایشان توضیحی در مورد چیستی کارکردگرایی در این حوزه بیاوریم.

۲. آیا بحث از چیستی کارکردهای مفاهیم در راستای روشن شدن ماهیت شرح کارکردگرایانه اولویت و ضرورت ندارد؟ واقعیت آن است که مدافعان کارکردگرایی در مقابل مهندسی مفهومی طیف وسیع و متنوعی از کارکردها را برای مفاهیم پیشنهاد داده‌اند. برخی به کارکردهای عملی اولویت داده‌اند و برخی دیگر کارکردهای معرفتی را مقدم دانسته‌اند. اما این به تهی شدن مفهوم کارکرد در این رویکرد نمی‌انجامد. در نظر داشته باشید که انگیزه اصلی و اولیه برای کارکردگرایی در ادبیات مهندسی مفهومی پاسخ به معضلی بوده که به مسئله استراسون معروف است. اعتراض اصلی در مسئله حاضر آن است که وقتی فرد در مقام مهندس مفهوم محتوای مفهوم را تغییر می‌دهد و یک محتوای جدید برای آن خلق می‌کند، دراصل، موضوع بحث را عوض کرده است. مشکل اینجاست که این نحوه پاسخ به مسئله به نادیده گرفتن صورت مسئله و نه حل آن می‌انجامد. در پاسخ، کارکردگرایان مدعی‌اند که باید میان محتوای مفهوم و کارکرد آن تمایز قائل شد. آنچه میان مفهوم ابتدایی و مفهوم مهندسی شده ثانویه نسبت برقرار می‌کند کارکرد مثبت یکسانی است که اولی ایفا می‌کرده و دومی قرار است ایفا کند. در نتیجه، با یکی ماندن کارکردها (با وجود تغییر در محتوا) موضوع بحث عوض نشده و صورت مسئله پاک نشده است. پس، تفکیک کارکرد مفهوم از محتوای مفهوم (فارغ از هر کارکردی که ما برای یک مفهوم در نظر بگیریم) در مهندسی مفهومی نقشی مهم ایفا می‌کند و، در نتیجه، کارکرد ایده‌ای تهی نیست.

نقد شهود، که به وسیله فلسفه آزمایشی سلبی انجام شده است، نقش واضحی در رویکرد زیست تقلید به مهندسی مفهومی ایفا می‌کند. با کشف ضعف‌ها و نقص‌ها در مفاهیم ما فیلسوف آزمایشی به ما می‌آموزد چگونه نسخه باز-مهندسی شده آن مفاهیم را بهبود بخشیم. (Nado 2021, p. 92)

نادو این ایده را نیز از طریق قیاس با مهندسی ربانیک توضیح می‌دهد. درست است که طبیعت می‌تواند بهترین الگو برای مهندسی ابزارهای ما باشد اما در طبیعت وجوه تصادفی، غیر ضروری و بعضاً حتی مضر نیز در پیاده کردن یک کارکرد مشاهده می‌شود که در الگوگیری از آن باید کنار گذاشته شوند. به عنوان نمونه، میزان زیاد انحنای مفصلی که در انسان‌ها مشاهده می‌شود برای ربات‌ها غیر ضروری است و می‌تواند در الگوگیری از آن‌ها کنار گذاشته شود. تأثیرات عوامل غیر فلسفی بر شهودات ما نیز از همین جنس هستند. شاخه سلبی فلسفه آزمایشی با کشف این عوامل و سوگیری‌ها به ما کمک خواهد کرد که این وجوه غیر ضروری و غیر مرتبط کارکردهای مفاهیم را کشف نماییم و در مهندسی مان از مفاهیم مورد نظر آن‌ها را کنار بگذاریم.

بدین ترتیب، پاسخ نسخه کارکردگرایانه از مهندسی مفهومی به چالش روش‌شناختی دوم معطوف به روش آزمایش فکری نیز روشن می‌شود. پیمایش‌های صورت پذیرفته در شاخه سلبی فلسفه آزمایشی نه تنها اعتبار روش مهندسی مفهومی را به چالش نمی‌کشد بلکه می‌تواند به عنوان بخشی از آن نقشی مثبت در این رویکرد روشی ایفا کند. چنان‌که گفتیم، نقش این پیمایش‌ها آن است که، با یافتن عوامل غیر فلسفی مؤثر بر شهودات ما، وجوهی از مفاهیم روزمره مان را که به کارکردهای اصلی شان نامربوط است برای ما مشخص نماید. فلسفه آزمایشی از این مسیر راه را برای مهندسی مفهوم جدید هموار می‌کند به نحوی که کارکرد مورد نظرش را به بهترین شکل پیاده سازی کند. نادو زمانی که مقاله اش را مهندسی مفهومی از طریق فلسفه آزمایشی نامید چنین ایده‌ای در سر داشته است. با این حساب، ما در قسمت حاضر با پاسخ مهندسان مفهوم به چالش روش‌شناختی دوم معطوف به آزمایش فکری آشنا شدیم. در قسمت بعد پاسخ پیشنهادی خودمان را از منظر مهندسی مفهومی به چالش دوم می‌دهیم.

۳-۲- پاسخی تازه به چالش دوم

اگرچه پاسخ کارکردگرایانه نادو از معقولیتی اولیه برخوردار است اما دست کم دو نگرانی مهم در مورد آن وجود دارد. یکی اینکه این پاسخ محدود به نسخه کارکردگرایانه از مهندسی مفهومی است. اما می‌دانیم که بسیاری از تفاسیر از مهندسی مفهومی، از جمله شرح خود کپلین، ذیل این نسخه قرار نمی‌گیرند. نگرانی دوم نیز آن است که جایگاه شهود در شرح نادو روشن نیست. نادو بعضاً به نحوی موضع می‌گیرد که گویی شهود در مهندسی مفهومی جایی ندارد. به عنوان نمونه، او می‌نویسد که «رویکرد مبتنی بر مهندسی برای پژوهش فلسفی امکان فاصله گرفتن از شهود را فراهم آورده است» (Nado, 2021, pp. 77-78). اما به باور نویسندگان مقاله حاضر، روشن نیست که این ادعا تا چه حد قابل دفاع باشد. به نظر می‌رسد که ما در روش مهندسی مفهومی نیز به قضاوت‌های بنیادی مستقل از خواست افراد نیازمندیم. به عنوان مثال، این

نوع خوبی از مهندسی مفهومی نیست که فرد به صورت دلخواهانه مفهومی از معرفت را تجویز کند که شامل نمونه‌های گتیه‌ای نیز بشود. ما قضاوتی مستقل و بنیادی یا، به تعبیر دیگر، شهودی قوی داریم که این نمونه‌ها معرفت نیستند و هر نوع مهندسی مفهومی معرفت باید آن را به رسمیت بشناسد.^۱ اما اگر خود مهندسی مفهومی نیز دست‌کم تاحدی به شهود متکی باشد، در آن صورت رویکرد شکاکانه فلسفه آزمایشی سلبی دامن خود این روش را نیز می‌گیرد. شرح نادو به این پرسش پاسخ نمی‌دهد که شهود چه کسی و چگونه می‌تواند معیار شهود در آزمایش‌های فکری قرار گیرد. با التفات به این دو نگرانی، در ادامه، پاسخی جایگزین ارائه می‌نمایم که مبتنی بر آن چیزی است که در ادبیات اخیر مرتبط با آزمایش فکری دفاع خبرگی^۲ نامیده می‌شود.

ایده اصلی دفاع خبرگی از آزمایش فکری در برابر چالش ناشی از پروژه سلبی فلسفه آزمایشی چنین است: درحالی‌که پیمایش‌های فلسفه آزمایشی تأثیر عوامل غیرمرتبط بر شهودات افراد عادی را نشان می‌دهد، مبنای قضاوت در فلسفه شهود خبره‌ها یعنی فیلسوفان آموزش‌دیده و نه افراد عادی است. لودویگ (Ludwig, 2007)، سوزا (Sosa, 2009) و ویلیامسون (Williamson, 2011) از جمله کسانی هستند که از دفاع خبرگی پشتیبانی نموده‌اند. یک خط استدلالی که ایشان پی گرفته‌اند مشابهت‌یابی میان فلسفه و علوم همچون ریاضیات و فیزیک است. همان‌طور که ریاضی‌دان و فیزیک‌دان برای حل معضلاتشان به سراغ نظرسنجی میان عموم مردم نمی‌روند، اشتباه است که فیلسوفان نیز برای یافتن پاسخ پرسش‌هایشان از عموم نظرسنجی نمایند. به همین صورت، همان‌طور که آمیختگی شهودات و قضاوت‌های عموم مردم به عوامل غیرمرتبط در مورد مسئله‌های ریاضی و فیزیکی عیبی برای روش این علوم نیست، نشان‌دادن تأثیر عوامل غیرمرتبط بر شهودات عموم در مورد آزمایش‌های فکری نیز عیب و نقضی برای روش فلسفی به شمار نمی‌آید.

اما در سال‌های اخیر فیلسوفان آزمایشی که ذیل برنامه سلبی کار می‌کنند کوشیده‌اند دفاع خبرگی را زیر سؤال ببرند. آن‌ها برای این منظور پیمایش‌هایی ترتیب داده‌اند که این بار شهودات خود فیلسوفان را بررسی کرده و نشان داده‌اند که شهودات آن‌ها نیز از عوامل غیرفلسفی متأثر است. به عنوان نمونه، توبیا و همکاران با بررسی آزمایش فکری تراموا میان برخی از اعضای انجمن فیلسوفان آمریکا نشان داده‌اند که نحوه صورت‌بندی این آزمایش فکری (که امری غیرمرتبط با قضاوت فلسفی است) بر شهودات این فیلسوفان اثرگذار بوده است (Tobia et al., 2013). در سال‌های اخیر نمونه‌های

۱. داور محترم اعتراضی را مطرح کرده است که فحوای آن چنین است: شرایطی را فرض کنید که فرد، با مهندسی مفهوم معرفت، به گونه‌ای که نمونه‌های گتیه‌ای نیز مصادیقی از معرفت به شمار آیند، بتواند جامعه آزادتر و خوشبخت‌تری را محقق کند. آیا در این نحوه مهندسی مفهومی نادیده‌گرفتن شهودات ما مجاز نیست؟ در پاسخ به اعتراض حاضر، به باور ما، چنین مهندسی مفهومی‌ای می‌تواند مشروع باشد و هیچ بخش از شرح ما در اینجا به این نمی‌انجامد که این نحوه از مهندسی مفهومی لزوماً نامشروع است. حرف ما آن است که شهودات افراد «یک معیار» در کنار معیارهای دیگر برای ارزیابی مفاهیم هستند. ممکن است کسی این را بپذیرد اما استدلال بیاورد که در مورد مذکور معیار ارتقای آزادی و خوشبختی اولویت دارد. این برای ما مشکلی ایجاد نمی‌کند. آنچه با شرح ما در تقابل است نفی کلی اعتبار شهود در همه نمونه‌های مهندسی مفهومی است. چنین نقیبه به هرج و مرج مفهومی می‌انجامد. یکی دلش می‌خواهد سنگ را دارای معرفت بداند و دیگری معرفت را خوردنی به شمار می‌آورد و سومی معرفت را مساوی با جهل می‌گیرد، درحالی‌که همه این موارد با شهود ما در مورد معرفت ناسازگار است و هر مهندسی مفهومی باید آن‌ها را به رسمیت بشناسد، ولو اینکه در مواردی معیارهای دیگر را بر آن مقدم قرار دهد.

متعدد دیگری از پیمایش‌هایی این‌چنینی انجام شده است که تأثیر عوامل غیرفلسفی بر شهودات فیلسوفان را نشان داده‌اند و از جمله آن‌ها می‌توان به پژوهش‌های وائسن و همکاران (Vaesen et al., 2013) و همچنین شوآتزگبل و کوشمن (Schwitzgebel & Cushman, 2015) اشاره کرد. اگر به‌واقع فیلسوفان نیز در شهودات فلسفی‌شان از عوامل غیرمرتبط متأثر باشند، در آن صورت دفاع خبرگی که این شهودات را معیار قرار می‌داد زیر سؤال می‌رود.

خلج در مقاله‌ای که یک سال پیش با عنوان «دفاع مهارت-بنیاد (معتدل) از دفاع خبرگی» منتشر کرده است، می‌کوشد از دفاع خبرگی در برابر موج اخیر نقدهای فلسفه آزمایشی سلبی که بر شهود فیلسوفان متمرکز است پشتیبانی نماید (Khalaj, 2025). به باور ما، رویکردی که خلج در این مقاله از آن دفاع می‌کند می‌تواند با مهندسی مفهومی تلفیق شود و یک پاسخ تازه را به چالش روش‌شناختی دوم عرضه نماید. شرح خلج اگرچه از دفاع خبرگی حمایت می‌کند اما با نسخه‌های اولیه آن متفاوت است و یک خوانش تعدیل‌شده از آن را ترویج می‌کند. او از یک سو استدلال می‌کند که نتیجه‌ای که فیلسوفان آزمایشی از پیمایش‌های اخیر خود گرفته‌اند فراتر از دلاییشان است. آنچه از این پیمایش‌ها حاصل می‌شود آن نیست که شهود فلسفی ضرورتاً آمیخته به سوگیری است بلکه آن است که شهودات برخی از فیلسوفان (نه همه آن‌ها) با برخی از انواع آموزش فلسفی (و نه همه آن‌ها) از عوامل غیرفلسفی متأثر است. دفاع خبرگی برحق است، زیرا همچنان شهود خبره‌ها، یعنی فیلسوفانی که آموزش فلسفی درست دیده‌اند، معیار است. آن‌طور که خلج، مبتنی بر شرح مهارت‌بنیادش، استدلال می‌کند یکی از پایه‌های خبرگی فلسفی پرورش‌دادن مهارت قضاوت مصون از عوامل غیرمرتبط است. در نتیجه، شهود فیلسوفان خبره در این مهارت شهود معیار در آزمایش‌های فکری است. پس ایده اصلی دفاع خبرگی همچنان قابل دفاع است. اما از سوی دیگر شرح خلج از نسخه آغازین دفاع خبرگی فاصله می‌گیرد، زیرا پیمایش‌های انجام‌شده به وسیله فیلسوفان آزمایشی سلبی را بی‌ربط به روش فلسفی نمی‌داند. دراصل، این پیمایش‌ها بخشی از ضعف‌های آموزشی و مهارتی بخشی از فیلسوفان را برملا می‌کنند و آن‌ها را در مسیر تقویت مهارت مصونیت از سوگیری‌های غیرفلسفی قرار می‌دهند.^۱ با این حساب، هم نگاه کلاسیک مدافعان نسخه اولیه دفاع خبرگی که فلسفه‌ورزی را امری تماماً مبل‌نشین می‌دانستند و هم قضاوت فیلسوفان آزمایشی که کلیت فلسفه‌ورزی مبل‌نشین را زیر سؤال می‌برند هر دو نادرست است. فلسفه‌ورزی تا آنجاکه بر شهود فیلسوف خبره در آزمایش‌های فکری خیالی مبتنی است پژوهشی مبل‌نشین است اما از آنجاکه، علاوه بر آن، نیازمند پیمایش‌های تجربی برای آشکارکردن سوگیری‌های فیلسوفان و تأثیرپذیری آن‌ها از عوامل غیرمرتبط است پژوهشی آزمایشی نیز می‌باشد.

شرح حاضر از دفاع خبرگی چه نسبتی را با مهندسی مفهومی برقرار می‌کند؟ به یاد بیاورید که همه باورمندان به مهندسی مفهومی کشف عیب و نقص‌های مفاهیم یا ابزارهای بازنمودی ما و تلاش برای برطرف کردن این عیب و نقص‌ها

۱. آیا اساساً می‌توان سوگیری‌ها و دخالت عوامل غیرفلسفی را در شهودات فیلسوفان از بین برد؟ به تعبیر دیگر، آیا می‌توان مهارت مصونیت از سوگیری‌های غیرفلسفی را در ایشان ارتقاء داد؟ براساس پاسخی که خلج در مقاله‌اش به این مسئله داده است (Khalaj, 2025)، می‌توان دسته‌ای از سوگیری‌ها را که در روان افراد کمتر ریشه دوانده‌اند با آگاهی از آن‌ها و تمرین از بین برد. اما درمورد دسته دیگر که ریشه عمیق‌تری دارند لازم است که از تکنیک‌های روان‌شناختی برای زدودن سوگیری‌ها کمک گرفت.

را بخشی از کارویژه مهندسی مفهومی می‌دانستند. حال، در این نسخه از دفاع خبرگی، برخلاف نوع اولیه آن، وجود عیب و نقص در شهودات دسته‌ای از فیلسوفان پذیرفته می‌شود، شهودات ناقص و معیوبی که در مفاهیمی که مبتنی بر آن‌ها ساخته می‌شوند بازتاب خواهند داشت. بخشی از فلسفه‌ورزی تلاش برای برطرف کردن این عیب و نقص‌ها و پرورش مهارت مصونیت در برابر سوگیری‌های غیرفلسفی است. با این حساب، کار پیمایش‌های شاخه سلبی فلسفه آزمایشی نه تنها روش فلسفی را بی‌وجه نمی‌کند بلکه خودش بخشی از روش فلسفی است. این پیمایش‌ها، با تشخیص عیب و نقص‌های شهودات فیلسوفان در ساختن مفاهیم، به آن‌ها در کشف شهود درست و همچنین پرورش یکی از مهارت‌های مقوم خبرگی فلسفی، یعنی مهارت مصون ماندن از سوگیری‌های غیرفلسفی، یاری می‌رسانند. این ایده اصلی پاسخ نگارندگان مقاله حاضر به چالش روش شناختی دوم معطوف به آزمایش فکری است.

در نظر داشته باشید که نگرانی‌هایی که برای پاسخ کارکردگرایانه نادو وجود داشت در اینجا مطرح نمی‌شود. اولاً برخلاف پاسخ مذکور، جایگاه شهود در شرح حاضر روشن است. شهود مبل‌نشین بخشی از روش فلسفی از جمله در مهندسی مفهومی است و آن نوع مهندسی مفهومی که نسبت به شهودات ما در آزمایش‌های فکری بی‌اعتناست روش فلسفه‌ورزی خوبی نیست. افزون بر این، شهود معیار نیز در این شرح مشخص شده است. چنان‌که گفتیم، شهود فیلسوف خبره‌ای که مهارت مصونیت از سوگیری‌های غیرفلسفی را پرورش داده است شهود معیار است. چنین فیلسوفی، برخلاف فرد غیرخبره، نسبت به همه سوگیری‌ها و عوامل غیرفلسفی احتمالی که ممکن است شهودش را مخدوش کند حساس است و پس از بررسی دخیل نبودن همه آن‌ها قضاوتش را بیان می‌کند. ثانیاً نگرانی دیگر، یعنی محدودیت پاسخ نادو به رویکرد کارکردگرایانه، نیز در اینجا موضوعیت ندارد. در پاسخ حاضر تأثیر سوگیری‌های غیرفلسفی و عوامل غیرمرتبط بر شهود نوعی عیب و نقص به شمار می‌آیند، چرا که شهود مبل‌نشین بخشی از روش فلسفی است و هر آنچه آن را مخدوش و منحرف سازد یک عیب است.^۱

به باور نگارندگان، مبتنی بر شرح حاضر، همچنین می‌توان جامع‌ترین و دقیق‌ترین صورت‌بندی از مراحل مهندسی مفهومی را عرضه نمود. برای این منظور به یاد بیاورید که پیش‌ازاین دیدیم که معقول است فیلسوفان به عنوان مهندسان مفهوم در بخشی از مرحله نخست کار خود یعنی توصیف مفاهیم و ابزارهای بازنمودی به پژوهش‌های زبان‌شناسان اتکا نمایند. همچنین در آغاز قسمت حاضر و از زبان نادو دیدیم که شاخه ایجابی فلسفه آزمایشی نیز می‌تواند با توصیف اسنادهای مفاهیم در زبان روزمره فهم توصیفی ما از آن‌ها را غنا بخشد و، در نتیجه، در مرحله نخست مهندسی مفهومی به کار آید. همچنین، همان‌طور که در قسمت حاضر به تفصیل استدلال کردیم، شاخه سلبی فلسفه آزمایشی هم می‌تواند

۱. شرح ما در اینجا با شرح اکلوند (Eklund, 2015) از فلسفه آزمایشی و مهندسی مفهومی اشتراکاتی دارد. از جمله اینکه، هر دو شرح اولاً نقدهای فلسفه آزمایشی را مستلزم نفی اعتبار کلی شهود نمی‌دانند. ثانیاً هر دو نقشی برای شهود در مهندسی مفهومی قائل هستند و ثالثاً مهندسی مفهومی را محدود به ایفای این نقش نمی‌دانند. اما از سوی دیگر تفاوت‌های مهمی نیز در این میان وجود دارد. از جمله اینکه اکلوند فلسفه آزمایشی را بخشی از مهندسی مفهومی نمی‌داند و همچنین پاسخی به نقدهای مبتنی بر موج اخیر فلسفه آزمایشی نیز نداده است.

بخشی از عیب‌ونقص‌های مفاهیم ما را آشکار کند و، در نتیجه، در مرحله دوم به کار آید. با التفات به این نکات، ما صورت‌بندی پنج‌مرحله‌ای خود از مهندسی مفهومی را به صورت پیش‌رو تدقیق می‌نماییم:

مرحله اول: توصیف مفاهیم موجود، تاحدی به کمک وام‌گیری از زبان‌شناسی و شاخه ایجابی فلسفه آزمایشی؛

مرحله دوم: ارزیابی این مفاهیم و مشخص کردن عیب‌ونقص‌هایشان تاحدی به کمک شاخه سلبی فلسفه آزمایشی؛

مرحله سوم: بهبود این مفاهیم با برطرف کردن عیب‌ونقص‌هایشان؛

مرحله چهارم: خلق مفاهیم تازه در صورت وجود خلأ مفهومی؛

مرحله پنجم: پیاده‌سازی مفاهیم جدید یا بهبودیافته.

صورت‌بندی حاضر، دست‌کم تا جایی که نویسندگان مطلع هستند، از جمله جامع‌ترین و دقیق‌ترین صورت‌بندی‌های عرضه‌شده از مراحل مختلف روش مهندسی مفهومی است زیرا، برخلاف عموم صورت‌بندی‌ها، اولاً مراحل اول و چهارم را نیز در نظر می‌گیرد و ثانیاً جایگاه زبان‌شناسی و فلسفه آزمایشی در هر دو شاخه‌اش را نیز در این مراحل مشخص می‌نماید.

بدین ترتیب، ما در قسمت حاضر هم مبتنی بر شرح خلج از دفاع خبرگی پاسخی تازه را از منظر مهندسی مفهومی به چالش روش‌شناختی دوم معطوف به آزمایش فکری دادیم و همچنین صورت‌بندی‌مان از مراحل پنج‌گانه مهندسی مفهومی را تدقیق و تکمیل نمودیم.

نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر دو هدف اصلی را دنبال می‌کردیم. هدف نخست این بود که برخی از چالش‌های روش‌شناختی را که اخیراً پیش پای فلسفه تحلیلی قرار داده شده است معرفی نماییم و شرح دهیم که چگونه مهندسی مفهومی، به منزله یک رویکرد روشی نوپا در فلسفه تحلیلی، به این چالش‌ها پاسخ می‌دهد. برای این منظور، در بخش ۱، چالش نخست را معطوف به تحلیل زبانی و چالش دوم را معطوف به روش آزمایش فکری صورت‌بندی نمودیم. سپس، در بخش ۲، پس از معرفی کلیات روش مهندسی مفهومی، بهترین پاسخ موجود از منظر این رویکرد روشی به چالش نخست را از زبان کپلین تقریر نمودیم. براین اساس، مهندسی مفهومی اصل تقسیم کار معرفتی را نقض نمی‌کند، زیرا سرشت آن هنجاری است، درحالی‌که ماهیت کار زبان‌شناسان توصیفی است. در ادامه، در بخش ۳، از منظر مهندسی مفهومی، پاسخ کارکردگرایانه نادو به چالش روش‌شناختی دوم معطوف به آزمایش فکری را تقریر نمودیم. از دیدگاه او، هر دو شاخه سلبی و ایجابی فلسفه آزمایشی می‌توانند نقشی در کشف کارکردهای یک مفهوم ایفا نمایند. بدین ترتیب، هدف نخست مقاله،

یعنی معرفی ادبیات فلسفی مهندسی مفهومی به منزله پاسخی به برخی چالش‌های روش‌شناختی اخیر برای فلسفه تحلیلی، تا حد زیادی برآورده شد.

اما هدف دوم این بود که این ادبیات را یک گام جلو ببریم و ایده‌هایی تازه را در مورد مهندسی مفهومی به اشتراک بگذاریم. به این منظور، در خلال معرفی این رویکرد روشی، از دو ایده جدید در مورد آن نیز دفاع نمودیم. یک ایده که در قسمت دوم از بخش ۳ عرضه گشت پاسخی تازه به چالش روش‌شناختی دوم معطوف به آزمایش فکری بود، پاسخی که محدودیت‌های شرح کارکردگرایانه نادو را نداشت و بر نسخه تازه‌ای از دفاع خبرگی استوار بود. براساس پاسخ حاضر، پیمایش‌های شاخه سلبی فلسفه آزمایشی نه تنها مانعی پیش پای روش فلسفی نیست بلکه خودش بخشی از مرحله دوم مهندسی مفهومی معطوف به یافتن عیب و نقص‌های فیلسوفان در شهودات مبلی‌نشینشان است. افزون بر این، ایده دومی که در مسیر مقاله دنبال شد عرضه یک صورت‌بندی جامع‌تر و دقیق‌تر از مراحل مختلف روش مهندسی مفهومی بود. به این منظور، در پایان بخش ۳، یک صورت‌بندی پنج‌مرحله‌ای از این روش ارائه نمودیم که ذیل آن نقش و جایگاه زبان‌شناسی و هر دو شاخه ایجابی و سلبی فلسفه آزمایشی نیز روشن شده بود.

در راستای تکمیل معرفی مباحث روش‌شناختی در مورد مهندسی مفهومی، در اینجا، در قالب ملاحظات پایانی، فهرست‌وار به برخی چالش‌ها اشاره می‌کنیم که اخیراً دامن این روش را گرفته است. درست است که مهندسی مفهومی پاسخی معقول به برخی چالش‌های روش‌شناختی فلسفه تحلیلی به شمار می‌آید اما، خیلی زود، خود این روش نیز با چالش‌ها و معضلاتی جدید مواجه شد. سه مورد از این چالش‌ها برجسته‌تر از باقی موارد بوده‌اند:

(۱) چالش پیاده‌سازی: این چالش که به چالش کنترل نیز معروف است از این ایده سرچشمه گرفته است که اساساً ما کنترل چندانی بر مفاهیممان نداریم که بخواهیم عیب و نقص‌هایشان را برطرف و مفهوم تصحیح‌شده را پیاده‌سازی کنیم. این چالش با بینش‌های برون‌گرایی معناشناختی نیز تقویت شده است، رویکردی که، به موجب آن، عوامل بیرون از کنترل ما همچون محیط اطراف یا جامعه خبرگان تعیین‌کننده مرجع مفاهیم ما هستند.^۱

(۲) چالش پیوستگی: این چالش، که بعضاً چالش استراسون نیز نامیده می‌شود، آن است که ما با تغییر محتوای یک مفهوم در راستای برطرف کردن عیب و نقص‌هایش، دراصل، موضوع بحث را عوض کرده‌ایم و، در نتیجه آن، پیوستگی پژوهش از دست رفته است. این نحوه مواجهه با مسئله، دراصل، پاک کردن صورت مسئله است نه حل آن.^۲

(۳) چالش متعلق مهندسی: از عنوان مهندسی مفهومی این‌طور استنباط می‌شود که متعلق مهندسی در آن مفاهیم هستند. اما کپلین به صراحت مدعی است که مهندسی مفهومی ربطی به مفهوم ندارد و متعلق آن ابزارهای بازنمودی

۱. نک. کپلین (Cappelen, 2018)، کوچ (Koch, 2021)، دوچ (Deutsch, 2020)، پیندار (Pindar, 2021) و ایساک و همکاران (Isaac et al., 2022).

۲. این چالش به چالش استراسون معروف شده است، زیرا استراسون مشابه آن را پیش پای روش ایضاح کارنی که به نوعی پدر مهندسی مفهومی بوده است قرار داده است (Strawson, 1963). همان‌طور که در پاورقی ۲۰ گفتیم، رویکرد کارکردگرا، دراصل، پاسخی به این چالش بوده است. برای نسخه‌های گوناگون از این چالش و همچنین پاسخ به آن‌ها نک. کپلین (Cappelen, 2018) و ایساک و همکاران (Isaac et al., 2022).

ماست (Cappelen, 2025). اینکه متعلق مهندسی مفهومی دقیقاً چیست خودش یک چالش پیش پای فیلسوفان به منزلهٔ مهندسان مفهوم بوده است.^۱

روشن است که پرداختن به این چالش‌ها مقاله یا مقالات مجزایی را می‌طلبد. اما به هرروی آن نسخه‌ای از مهندسی مفهومی روش معقول برای فلسفهٔ تحلیلی خواهد بود که نه تنها به دو چالش اول و دوم، که در متن مقاله به بحث گذاشته شد، پاسخ درخوری بدهد بلکه پاسخ‌های قانع‌کننده‌ای نیز برای این سه چالش اخیر، که از محتوای درونی خود این رویکرد روشی نشئت گرفته است، داشته باشد.^۲

۱. فیلسوفان متعهد به مهندسی مفهومی در پاسخ به این چالش به دو دسته تقسیم شده‌اند: عده‌ای همچون چالمرز (Chalmers, 2020)، هاسلانگر (Haslanger, 2020)، ایساک (Isaac, 2021) و نفدت (Nefdt, 2024) متعلق این روش را همان مفهوم می‌دانند و عده‌ای دیگر همچون کپلین (Cappelen, 2018)، گرینوف (Greenough, 2020) و پیندار (Pindar, 2021) متعلق‌هایی غیز از مفهوم برای مهندسی مفهومی معرفی می‌کنند.

۲. پژوهش حاضر به وسیلهٔ بنیاد ملی علم ایران (INSF) ذیل طرحی با عنوان «نگاهی به مباحث اخیر در روش‌شناسی فلسفی در فلسفهٔ تحلیلی» به شماره «۴۰۲۶۲۰۵» حمایت مالی شده است. بخشی از مقاله حاضر در همایش فرافلسفه در دانشگاه شهید بهشتی ارائه شده است. در اینجا لازم است از همهٔ افراد حاضر در جلسهٔ ارائه مقاله حاضر در همایش مذکور تشکر به عمل آوریم. همچنین جا دارد از داور محترم مجلهٔ شناخت به دلیل نظرات دقیقش که به بهبود نسخه‌های قبلی مقاله انجام تشکر نماییم.

References

- Appiah, A. (1992). *In my father's house: Africa in the philosophy of culture*. USA: Oxford University Press.
- Blackburn, S. (1999). *Think: A Compelling Introduction to Philosophy*. Oxford University Press.
- Buckwalter, W., & Stich, S. (2014). Gender and Philosophical Intuition in *Experimental Philosophy* (Vol. 2, pp. 307–346). Joshua Knobe and Shaun Nichols (Eds). New York: Oxford University Press. <https://ssrn.com/abstract=1966324>
- Burgess, A., Cappelen, H., & Plunkett, D. (2020). *Conceptual Engineering and Conceptual Ethics*. Oxford University Press.
- Cappelen, H. (2017). Why Philosophers Shouldn't Do Semantics. *Review of Philosophy and Psychology* (8)4, 743–762. <https://doi.org/10.1007/s13164-017-0340-9>
- Cappelen, H. (2018). *Fixing language: An essay on conceptual engineering*. Oxford University Press.
- Carnap, R. (1950). *The Logical Foundations of Probability*. University of Chicago Press
- Chalmers, D. J. (2020). What Is Conceptual Engineering And What Should It Be?. *Inquiry*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/0020174X.2020.1817141>
- Clark, A. and Chalmers, D. J. (1998). The Extended Mind. *Analysis* (58)1, 7–19. <https://doi.org/10.1093/analys/58.1.7>
- Deutsch, M. (2020). Speaker's Reference, Stipulation, And A Dilemma For Conceptual Engineers. *Philosophical Studies* (177)12, 3935-3957. <https://doi.org/10.1007/s11098-020-01416-z>
- Devitt, M. (2005). *Ignorance of Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Eklund, M. (2015). Intuitions, Conceptual Engineering, and Conceptual Fixed Points. In *The Palgrave Handbook of Philosophical Methods* (pp. 363-385). London: Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9781137344557_15
- Feltz, A. & Cokely, E.T. (2009). Do Judgments About Freedom and Responsibility Depend on Who You Are? Personality Differences in Intuitions About Compatibilism and Incompatibilism, *Consciousness and Cognition* (18)1, 342–350. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2008.08.001>
- Gettier, E. L. (1963). Is justified true belief knowledge?. *Analysis* 23(6), 121-123. <https://doi.org/10.1093/analys/23.6.121>
- Greenough, P. (2020). Neutralism And Conceptual Engineering. In *Conceptual Engineering and Conceptual Ethics* (pp. 205-229). Burgess, A., Cappelen, H., & Plunkett, D. (Eds). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198801856.003.0011>
- Haslanger, S. (2000). Gender and Race: (what) are they? (what) do we want them to be?. *Noûs* (34)1, 31–55. <https://doi.org/10.1111/0029-4624.00201>
- Haslanger, S. (2020). Going On, Not in the Same Way. In *Conceptual Engineering and Conceptual Ethics* (pp. 230-260). Burgess, A., Cappelen, H., & Plunkett, D. (Eds). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198801856.003.0012>
- Isaac, M. G. (2021). What Should Conceptual Engineering Be All About?. *Philosophia*, (49)5, 2053-2065. <https://doi.org/10.1007/s11406-021-00367-x>
- Isaac, M. G., Koch, S., & Nefdt, R. (2022). Conceptual engineering: A Road Map to Practice. *Philosophy Compass* (17)10, e12879. <https://doi.org/10.1111/phc3.12879>
- Khalaj, M. H. M. (2025). A (Moderate) Skill-Based Defense of the Expertise Defense. *Philosophical Psychology* 38(6), 2788-2818. <https://doi.org/10.1080/09515089.2024.2347426>
- Knobe, J. & Nichols, S. (2017). Experimental Philosophy. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Zalta (Eds). <https://plato.stanford.edu/entries/experimental-philosophy/>
- Koch, S. (2021). The Externalist Challenge to Conceptual Engineering. *Synthese* (198)1, 327-348. <https://doi.org/10.1007/s11229-018-02007-6>

- Ludwig, K. (2007). The Epistemology Of Thought Experiments: First Person Versus Third Person Approaches. *Midwest Studies in Philosophy* (31)1, 128–159. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4975.2007.00160.x>
- Machery, E. (2017). *Philosophy Within Its Proper Bounds*. Oxford University Press.
- Machery, E., Mallon, R., Nichols, S., & Stich, S. P. (2004). Semantics, cross-cultural style. *Cognition* (92)3, B1–B12. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2003.10.003>
- Nado, J. (2021). Conceptual Engineering via Experimental Philosophy. *Inquiry* (64)1-2, 76-96. <https://doi.org/10.1080/0020174X.2019.1667870>
- Nagel, T. (1974). What Is It Like To Be A Bat?. *The Philosophical Review* 83, 435-50. <https://doi.org/10.2307/2183914>
- Nefdt, R. M. (2024). Concepts and Conceptual Engineering: Answering Cappelen's Challenge. *Inquiry* (67)1, 400-428. <https://doi.org/10.1080/0020174X.2021.1926316>
- Putnam, H. (1975). The Meaning of "Meaning." In *Language, mind, and knowledge*, K. Gunderson (Ed.). University of Minnesota Press.
- Railton, P. (1993). Noncognitivism about Rationality: Benefits, Costs, and an Alternative. *Philosophical Issues* 4, 36-51. <https://doi.org/10.2307/1522825>
- Russell, B. (1905). On Denoting. *Mind* (14)56, 479-493. <https://doi.org/10.1093/mind/XIV.4.479>
- Scharp, K. (2013). *Replacing truth*. Oxford: Oxford University Press.
- Schwitzgebel, E., & Cushman, F. (2015). Philosophers' biased judgments persist despite training, expertise and reflection. *Cognition* 141, 127–137. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2015.04.015>
- Simion, M., & Kelp, C. (2020). Conceptual innovation, function first. *Noûs* (54)4, 985-1002. <https://doi.org/10.1111/nous.12302>
- Sosa, E. (2009). A Defense of the Use Of Intuitions in Philosophy. In *Stich and His Critics*, M. Bishop & D. Murphy (Eds.) (pp. 101–112). Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444308709.ch6>
- Strawson, P. F. (1963). Carnap's Views on Conceptual Systems Versus Natural Languages in Analytic Philosophy. In *The Philosophy of Rudolf Carnap* (pp. 503–518). Paul Arthur Schilpp (ed.). Open Court.
- Thomasson, A. (2020). A Pragmatic Method for Normative Conceptual Work. In *Conceptual Engineering and Conceptual Ethics* (pp. 435–58). Burgess, A., Cappelen, H., & Plunkett, D. (Eds.). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198801856.003.0021>
- Tobia, K., Buckwalter, W., & Stich, S. (2013). Moral intuitions: Are philosophers experts? *Philosophical Psychology* (26)5, 629–638. <https://doi.org/10.1080/09515089.2012.696327>
- Vaesen, K., Peterson, M., & Van Bezooijen, B. (2013). The Reliability of Armchair Intuitions. *Metaphilosophy* (44)5, 559–578. <https://doi.org/10.1111/meta.12060>
- Weinberg, J., Nichols, S., & Stich, S. (2001). Normativity and Epistemic Intuitions. *Philosophical Topics* (29)1/2, 429–460. <https://doi.org/10.5840/philtopics2001291/217>
- Williamson, T. (2008). *The Philosophy of Philosophy*. John Wiley & Sons.
- Williamson, T. (2011). Philosophical Expertise and the Burden of Proof. *Metaphilosophy* (42)3, 215-229. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2011.01685.x>
- Williamson, T. (2016). Philosophical Criticisms of Experimental Philosophy. In *A Companion to Experimental Philosophy* (pp. 22–36). J. Sytsma & W. Buckwalter (Eds.). Wiley-Blackwell.